

19. YÜZYILDA SELANİK VE ÇEVRESİNDE KERESTE TEMİNİ

Funda ÖZTÜRK*

Öz: 19. yüzyılda gelişen teknoloji ile gemi inşasında kerestenin zorunluluğu azalmaya başlasa da yine de gemi yapımında ve tamirinde önemli bir malzeme olarak varlığını korumuştur. Bu manada Anadolu kereste temini için önemli bir yer olmakla birlikte Rumeli’de Selanik ve çevresi de bu malzeme için önemli bir kaynaktır. Selanik ve çevresinde kereste temini hususunda sadece malzemenin bulunması değil kerestenin kesimi ve tersanelere taşınması da büyük önem taşır. Bununla birlikte kerestenin kesimi ve nakli beraberinde pek çok sorun getirmektedir. Bu çalışmada öncelikle kereste ve Osmanlı Devleti’nde kereste temini hakkında kısa bir giriş yapıldıktan sonra Selanik’in konumu, iklimi ve burada yetişen ağaç türleri hakkında bilgi verilmiş ve konunun temeli oluşturulmuştur. Ardından Selanik ve çevresinin kereste temininde yeterliliği ile kereste temini sürecinin nasıl gerçekleştiği, bu süreçte ne gibi problemlerle karşılaşıldığı ve Osmanlı Devleti’nin bu sorunlar karşısında ürettiği çözümler arşiv belgeleri doğrultusunda açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Selanik, Kereste, Tersâne-i Âmire, Gemi.

TIMBER SUPPLY IN THESSALONIKI AND ITS SURROUNDINGS IN THE 19TH CENTURY

Abstract: Although the necessity of timber in shipbuilding began to decrease with the developing technology in the 19th century, it still maintained its existence as an important material in shipbuilding and repair. In this sense, although Anatolia is an important place for timber supply, Thessaloniki and its surroundings in Rumelia are also an important source for this material. In terms of supply of timber in and around Thessaloniki, it is of great importance not only to find the material, but also to cut the timber and transport it to the shipyards. However, cutting and transporting of timber brings with it many problems. In this study, first of all, after a brief introduction about timber and timber supply in the Ottoman Empire, information about the location, climate and tree species of Thessaloniki was given and the basis of the subject was formed. Then, the adequacy of Thessaloniki and its surroundings in the supply of timber, how the timber procurement process took place, what kind of problems were encountered in this process and the solutions produced by the Ottoman Empire in the face of these problems were explained in line with archival documents.

Key Words: Ottoman Empire, Thessaloniki, Timber, Tersâne-i Âmire, Ship.

Giriş

18. yüzyıldan itibaren yelkenli gemiler Osmanlı donanmasının ana savaş gücünü oluştururken¹ 19. yüzyıla gelindiğinde teknolojide yaşanan gelişim ve ilerleme askerî teknoloji üzerinde de etkili olmuş ve yeni kabiliyetlere olanak tanıyan harp teknolojisi bu dönemde varlık göstermeye başlamıştır. Bilhassa buhar makinesinin gemilere uygulanmasıyla birlikte yelkenli gemilere seçenek olarak buharlı gemiler meydana gelmiştir.² Ancak bu gelişim bir süreç istediğinden yelkenliden buharlı gemilere geçiş yüzyıl boyunca devam etmiş ve kereste hem bir geminin inşasında hem de tamirinde kullanılan önemli ana malzemelerden biri olmuştur. Geminin hemen her bölümünde kereste kullanılıyor olması

* Dr. Araştırmacı, fndozturk87@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9176-4572.

¹ Enes Depe, *Eski ve Yeni Arasında Osmanlı Donanması: 1770-1790*, Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir, 2023, s. 80.

² İbrahim Ege Akşahin, “Sultan Abdülaziz Devrinde Tersâne-i Âmire’de Zırhlı Gemi İnşa Projeleri”, *Kadim*, sy. 4 (Ekim 2022), ss. 56; Fatih Erbaş, *19. Yüzyılda Donanmalar: Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, 7.

onun gemi inşaatı sırası ve sonrasında ihtiyaç duyulan temel malzeme olmasına neden olmaktadır.³ Dolayısıyla kereste temini büyük önem arz etmekte, Osmanlı Devleti de inşaat ve tersaneleri için hem Anadolu hem de Rumeli'den kereste temin etmektedir. İnşaat ve tersanelerde kullanılmak üzere ayrılan kereste çeşitleri sanayi ürünlerini oluştururken sanayide kullanılmayan keresteler kaba odun olarak ayrılmaktadır. Üretilen odunlar, yakacak ve kaba işler için İstanbul'daki saraylar ve devlet kurumlarında kullanılırken bir kısmı da tuğla fabrikaları, baruthaneler ve odun kullanan diğer işletmelere satılmaktadır.⁴

Kerestenin temini için önce ihtiyaç duyulan kerestenin cins ve miktarının belirtildiği bir adet defter Mahzen-i Cub -İnşaiye Mahzeni- adı verilen mahzen sorumlusu tarafından yazılır. Bu defterde kesilecek kerestenin miktarı, çeşidi ve boyutları belirtildikten sonra defter Tersane Emini'ne gönderilirdi. Tersane Emini ise yazdığı bir takrirle birlikte defteri Kaptan Paşa'ya sunar, Kaptan Paşa da Sadarete durumu aktarır ve sarayın izni ile kereste talep edilen yerlerdeki görevlilere -sancak beyi, mütesellim, zabıt, kereste nazırı gibi- hükümler yazılıp defter bölgedeki sorumlulara ulaştırılırdı. Kereste kesiminden sorumlu kişi ise kereste nazırındır ve nazır, kesilen keresteleri kontrol ve denetimini yapardı.⁵ Kereste temini için uzun bir süreç gerekmele birlikte devlet, odun ve kereste ihtiyacının karşılanması için gerekli malzemelerin teminini güvence altına almıştır. Bu nedenle kereste ve odun talebinin karşılanabilmesi için idari makamlar ile tüccarlar arasında talep edilen odun veya kerestenin hazır tutulması için karşılıklı anlaşmalar yapılmakta ve keresteler ocaklık⁶ olarak belirlenen ormanların bulunduğu kazalara belli oranda taksim edilerek hazırlanmaktadır. Ormanların kullanımı ise devlete belirli bir pay veren köylülerin kontrolündedir. Ağaç türü ve kerestenin hangi dağda bulunduğu o mahallin keresteci ve baltacılarına bildirilirken kesim yerlerinin belirlenmesi ve bunların kılavuzluğu, marangoz halifesi ve sair sorumlular tarafından belirlenir. Odunculuk yapan köy ahalisi, alacakları ücret karşılığında, özellikle avarız vergisi gibi geçici bazı vergilerden muaf tutularak ya da günlük olarak belirlenen bir ücretle kesim yaparlardı.⁷

Tanzimat'la birlikte ormanların yapılandırılması amacıyla 1840 yılında Ticaret Nezareti'ne bağlı Orman Müdürlüğü kurulmuş ve aynı yıl içinde 22 maddelik "*Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyihâ Tercümesidir*" adlı layiha hazırlanarak ormanlardan yararlanma koşulları belirlenmiştir. Buna göre devlete ait (miri) ormanlardan ocak ve soba için kesilecek ağaçlardan %15, mülk ormanlardan %10 vergi alınacaktır. Tersane ve devlete ait binalarda kullanılacak kereste alındıktan sonra geriye kalan kereste müzayede ile tüccara satılacak ve satış için ruhsat alan şahsa ait bilgiler ile kereste aldığı orman bölgesi, ağaçların cinsi ve miktarı kaydedilecektir.⁸ Bu dönemde ormanları daha iyi idare edebilmek adına çeşitli çalışmalara başlanmış⁹ ve bu doğrultuda yabancı orman mühendislerinden de destek alınmıştır. Bu destek neticesinde 1862 *Orman Layihası* ortaya çıkarken 1870 *Orman Nizamnamesi*'nin de temeli atılmıştır.¹⁰

³ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden-Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 163-164.

⁴ Yaşar Baş, "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli, Tersane ve Tophane'de Kullanımı", *Studies Of The Ottoman Domain*, 6/11 (Ağustos 2016), s. 150.

⁵ Levent Düzcü, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1825-1855)*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2017, s. 324.

⁶ Donanma için gemi yapımında gerekli olan kereste, zift, yelken bezi, urgan ve benzeri malzemelerin temini için bunların üretildiği yerlerde ocaklık bölgeler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda burada çalışanlar kişiler vergilerden veya avarız türü vergilerden muaf tutularak karşılığında donanmanın ihtiyacı olan malzemeleri hazırlardı. Orhan Kılıç, "Ocaklık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33, 2007, s. 317.

⁷ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Ankara, TTK, 2003, ss. 108-109; Mehmet Taş, 18.Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kereste Temini ve Karşılaşılan Sorunlar, *Turkish Studies-History*, 15/2 (2020), s. 684.

⁸ BOA, İ.MSM. 1/11 24 Cemâziyelevvel 1256/24 Temmuz 1840, s. 3.

⁹ 1858 Arazi Kanunnamesi bu çalışmalardan biridir. Bakınız. Ömer Lütfi Barkan, *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

¹⁰ Özkan Keskin, "Osmanlı Ormancılığında Kanunlaştırma Hareketleri ve Yabancı Uzmanların Bu Alandaki Etkileri", *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University*, 60/1 (2010), ss. 7-11; Mustafa Gürbüz Beydiz, "Osmanlı Dönemi Gemi Yapımında Ağaç Kullanımı", *The Journal of Ottoman Studies Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sy. 2 (Ağustos 2017), ss. 3-4.

Anadolu'da kereste temini hususuna dair Tahir Bilirli'nin "Osmanlı Donanma Gemileri için Viranşehir (Safranbolu) Sancağından Kereste Temini (1800-1850)", Yaşar Baş'ın "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli, Tersane ve Tophane'de Kullanımı" ve Burak Kocaoğlu'nun "Osmanlı Donanması İçin Canik ve Havalisinden Kereste Temini (1773-1840)" adlı çalışmalar bulunmakla birlikte Rumeli, Selanik ve çevresi için yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Tersane-i Amire'nin teşkilat yapısı anlatılırken İdris Bostan'ın *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire* adlı eseri temel alınmıştır. Yine Tanzimat'la birlikte başlayan değişimin görülebilmesi için Özkan Keskin'in "Osmanlı Ormancılığında Kanunlaştırma Hareketleri ve Yabancı Uzmanların Bu Alandaki Etkileri", Levent Düzcü'nün *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1825-1855)* çalışması ile Vi An Lu'nun *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Orman Kaynaklarının Donanma Kalyonlarının İnşasında Kullanılması* adlı doktora tezinden faydalanılmıştır. Bu çalışma ile tersanelerin özellikle Tersâne-i Âmire'nin ihtiyaç duyduğu kerestenin Selanik ve çevresinden temini ve yaşanan problemler arşiv belgeleri doğrultusunda ele alınarak Selanik'in kereste hususundaki önemine dikkat çekilecektir.

1. Selanik Sancağının Coğrafi Yapısı, İklimi ve Ormanları

Selanik, mutlak konumuyla İstanbul'un 6 derece ve 10 dakika batısında, 40 derece ve 38 dakika kuzeyinde yer almakla birlikte yine İstanbul'a 475 km uzaklıktadır. Güneydoğu Avrupa ve Balkan Yarımadası'nın güneyinde bulunan Selanik şehrinin; güneyinde Selanik Körfezi, batısında Vardar Nehri ile Vardar Ovası, kuzeyinde Hortiadis Dağı ve doğusunda Halkidiki Yarımadası yer almaktadır. Aynaroz Yarımadası ile Aynaroz Körfezi'nden batıya doğru gidildikçe sıralı bir şekilde Khalkidiki Yarımadası'na bağlı olan Longoz Yarımadası, Kesendire Yarımadası ve Kesendire Körfezi görülmektedir. Sahili ise Khalkidiki Yarımadası'ndan başlayarak kuzeybatıya yönelmekte ve Selanik Körfezi'nin doğu bölümünü oluşturmaktadır.¹¹

Yaz mevsiminde imbat rüzgâr sabahları Büyük Kara Burnu'ndan; akşamları ise yön değiştirerek Küçük Kara Burnu'ndan esmektedir. Gün batımı zamanında hava sakin olmakla birlikte rüzgârın yönüne göre küçük akıntılar oluşmaktadır. İmbat rüzgârı nisan ayından itibaren 4 ay kadar etkili olurken ağustos ve eylül ayları daha sakin geçmektedir. Yaz mevsiminde ise Hortaç Dağları tarafından esen hafif rüzgâr etkili olmaktadır. Yılın diğer aylarında da genellikle şark rüzgârları görülmektedir. Kışın kuzeydoğu, güney ve doğu-güneybatı rüzgârlarının limanlara herhangi zararları olmamakta ancak nadiren ortaya çıkan güneydoğu rüzgârı küçük yük kapasiteli gemilere hasara verebilmektedir. Yine batı tarafından esen ve bölge halkı tarafından Vardar diye bilinen rüzgâr genellikle hasar verici olsa da bu rüzgâr seyrek görülür. Kış aylarında ise bazen yoğun kar yağışı görünür ve çevredeki nehirler ile göller donar.¹²

Selanik Vilayet Salnamesi'nden anlaşıldığı üzere Selanik Sancağı ormanlarının 5.500.979 dönümü devlete; 3.434.827 dönümü ise şahıslara aittir. Bununla birlikte 439.461 dönümünün sahipleri belli olmadığından miri arazi olarak kullanılmaktadır. Ormanların en önemli ve kıymetli kısımları Kesendire kazası ve Laza nahiyesinde bulunmaktadır. Buradaki ormanların yaklaşık olarak büyüklüğü 3.083.432 dönümdür; 849.530 dönüm şahıslara ve 2.233.913 dönümü ise devlete aittir. Ormanları kocayemiş, köknar, zeytin gibi ağaç türlerine sahip olmakla birlikte genellikle bu türlere sahil tarafında rastlanmaktadır. Ayrıyeten bölgedeki ormanlar kapladıkları alan ve ağaç türleri bakımından farklılık göstermektedir. Örneğin Kesendire'deki ormanlarda genellikle karaçam ağacı mevcutken Karaferye, Yenice, Vardar, Vidine, Avrethisarı, Topran, Tikveş, Köprülü, Ester, Meç kazalarındaki ormanlar yaklaşık 5.357.163 dönümdür. Ki 2.585.297 dönümü şahıslara geri kalan kısmı ise devlete aittir. Bu

¹¹ Orhan Türker, *Selanik'ten Thessaloniki'ye Unutulan Bir Kentin Hikayesi 1912-2012*, Sel Yayınları, İstanbul, 2012, s. 12; Neslihan Ünal, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selanik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 150; Selahattin Bayram, *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912*, TTK, Ankara, 2017, ss. 14-16; Seren Çınar, *II. Abdülhamid Dönemi Selanik Madenleri*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2024, s. 17.

¹² Senem Koyuncu, *H. 103-1304/M. 1885-1886 Selanik Vilayet Salnamesi'ne Göre Selanik Vilayeti*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, ss. 12-13; Lina Safa, *Osmanlı Döneminde Selanik*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2017, s. 12.

ormanlarda ise karaçam, akçam, kayın, köknar, kestane, yabancı kabak, pernar, kocayemiş, yabancı zeytin ve benzeri ağaç türleri bulunmaktadır.¹³

2. Selanik ve Çevresinde Kereste Temini

Osmanlı Devleti tersaneler için gerekli olan kerestenin teminini hem Anadolu'daki hem de Rumeli'deki ormanlardan sağlamaktadır. Anadolu'da İzmit, Gemlik,¹⁴ Bartın,¹⁵ Bolu, Sinop,¹⁶ Canik¹⁷ Rumeli'de ise Selanik, Varna, Katrin gibi yerler tersanelerin kereste tedarikinde önemli merkezler olmuştur. Selanik ve çevresinden kalyonlar¹⁸ için omurga meşe, astar omurga, lata-i kebir meşe, yalı kütüğü, iskarmoz eğri, astar bodoslama, tırhandil meşe, praçol-i akreb, çifte döşek, sütun cece, praçol-i palavra, bodoslama kıç; firkateynler¹⁹ için omurga, bodoslama kıç, astar omurga, astar bodoslama kıç, tırhandil meşe, tabalık, yalı kütüğü, çifte döşek, lata-i kebir, koğuş meşe, iskarmoz, praçol, praçol kebir ve ayrıca çam kalyon, lata-i kir çam kalyon, koğuş çam kalyon, çam firkateyn, lata-i çam firkateyn, koğuş çam firkateyn, lata-i çam, koğuş çam gibi kereste türlerinin kullanıldığı görülmektedir.²⁰

Kerestenin tedariki ve nakli bir dizi işlem gerektiren organizasyondur. Öncelikle uygun kerestenin bulunması için keşif yapılır eğer uygun ve yeterli miktarda kereste söz konusu ise bu seferde kerestenin kesilmesi, limana ya da aktarma yerlerine sevk edilmesi için nakliyecilerin, arabacıların temin edilmesi ve kerestelerin taşınması gibi pek çok aşama bulunmaktadır. Örneğin 1858 yılında Tersâne-i Âmire için Tırhala Sancağı dahilindeki Katrin kazası dağlarından kesilen kerestenin iskeleye nakli ve indirilmesi için dağlara yakın kaza ve kuradan hangisinin uygun ve yakın olduğunun araştırılması istenince kaptan paşa tarafından Karaferye kasaba ve kuralarının dağlara mesafeleri meclisçe araştırılarak kasaba ve kuraların isimleri, nüfusu ve yaşayanların zanaatları bildirilmiştir. Ayrıca Yenice ve Karacaabad kazasından miri kerestenin hangi dağlardan kesildiği, Yenice ve Karacaabad kazalarının kaçar kura ve çiftliklerinden oluştuğu, mevki, nüfus miktarı, ahalisinin ne zanaat ve ticaretle meşgul olduklarının araştırılması istenince Karacaabad ile Yenice kaza ve kasabasındaki İslam mahalleleri, varoş reyası ve Katrin çiftlikleri 57 olup 4.120 yetişkin nüfusu olduğu, ahalisinin ne zanaat ve ticaretle meşgul oldukları açıklanmış bununla birlikte Yenice-i Vardar kazasında kesilecek miri kerestenin dağda bulunmadığı bildirilmiştir. Yine Gelemerye ve Pazargah nahiyelerinin gerek Müslüman gerek gayrimüslimden olan nüfusu ve kaç kuradan oluştuğu hakkında bilgi talep edilmiştir. Tersâne-i Âmire için Selanik ve buraya bağlı olan yerlerin dağlarından tertip edilmiş kerestelerin kararlaştırılmış olan nakliye ücretinin verilmek üzere nakli her bir kazanın tahammül derecelerine göre taksim olunmuş ve bu miri kerestenin fazlası Tırhala Sancağındaki Katrin kazası dağında bulunması sebebiyle bir miktarının da liva ahalisi aracılığıyla naklettirilmesi gerekeceği Selanik meclisinden mazbata ile ifade edilmiştir. Gereği yapılmak üzere Katrin Dağı civarındaki kaza ve karyeler ile Selanik ve Tırhala eyaletlerinden hangisi dâhilindedir ve bahsi geçen dağın mesafesi gerek Selanik'ten ve gerek Tırhala'dan ne miktardır, ahalisi hangi zanaatla uğraşır, nüfusu ne kadardır araştırılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir. Katrin kazasının dört karyesinde İslam ve Hıristiyan erkek nüfusu yaklaşık 1.630 kişiden ibarettir. Bunların çoğu gemicilik

¹³ Koyuncu, a.g.e., ss. 14-15.

¹⁴ Bknz. Yaşar Baş, "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli, Tersane ve Tophane'de Kullanımı", *Studies Of The Ottoman Domain*, 6/11 (Ağustos 2016).

¹⁵ Bknz. Berna Kurt, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bartın Irmağının Ticari Hayattaki Yeri", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 3/1, 2016.

¹⁶ Bknz. Mehmet Ali Ünal, "XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Sinop Tersanesi", 2/2, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 9-14 Eylül 2002.

¹⁷ Bknz. Burak Kocaoğlu, "Osmanlı Donanması İçin Canik ve Havalisinden Kereste Temini (1773-1840)" *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (2022).

¹⁸ Kalyon: Sadece yelkenle yol alan savaş gemilerinden en büyüğüne verilen addır. Ayrıca kalyonların üç ambarlı, üç kantarlı, karavele, kürekli olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. Mehmet Taş, *18. Yüzyılda Osmanlı Donanmasında Yelken ve Yelken Bezi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2019, ss. 81-84.

¹⁹ Firkateyn: "Kalyonlardan küçük tek ambarlı ve üç direkli yelkenli savaş gemisidir." Taş, a.g.e., s. 85.

²⁰ BOA, MVL., 884/34 23 Recep 1274/9 Mart 1858, s. 1; Terimler için bkz: Lütfi Gürçay, *Gemici Dili*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1943.

ve kayakçılıkla birazı dağdan odun kesip Selanik'e nakil ve satışıyla bazısı da ziraatla uğraşmaktadır. Katrin Dağı'nın Tırhala Sancağına nispetle Selanik'in kazalara daha yakın olduğu anlaşıldığından gereğinin yapılması emredilmiştir. Tersâne-i Âmire için kesilen kerestenin belirlenmiş fiyatı miriyesiyle sahile nakli ve indirilmesi hususunda arabacıbaşlıların gücü yetmeyeceğinden bu kerestelerin nakli yalnız Selanik Sancağı ahalisiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca nakliye ücreti miriden verilmek üzere geçen yıl (1857) mevcut olan kerestenin nakil ve indirilmesi her bir kazanın durumuna/gücüne göre taksim edilmiştir.²¹

Bazı kazaların ahalisi üzerine düşen görevi tamamını bitirirken bazıları bir miktarını yapar. 1858 yılında Karaferye kazası ahalisi muhalefet gösterdiği için ve bu kerestenin çoğu Tırhala Sancağı dâhilindeki Katrin Dağı'ndan kesildiğinden bir miktarının da liva ahalisi aracılığıyla naklettirilmesi istenmektedir. Katrin Dağı civarındaki kaza ve karyeler Selanik ve Tırhala eyaletinden hangisi dâhilindedir ve bahsi geçen dağa yakınlığı gerek Selanik'ten ve gerek Tırhala'dan ne kadardır, ahalisi ne zanaatla meşguldür gibi hususların araştırılması ve gereğinin süratle yapılması Yanya valisine emredilir. Ayrıca Katrin Dağı'na Selanik Sancağı kazalarından Kamerye? kazası komşu olup mesafesi, nüfus miktarı ve ahalinin zanaatları bildirilirken liva dahilindeki Karacaabad Dağı'na civar olan Yenice-i Vardar'dan başka Karası Dağı'na komşu olan Gelemerye ve Pazargah nahiyelerinin de nüfus miktarı, ahalisinin ne zanaatla meşgul olduklarına dair kazadan bilgi verilir.²² Tespitler yapıldıktan sonra kereste tayin ve tahsisi yapılır ve gereği için görevliler bilgilendirilir. 1851 yılında Estefanya Dağı'na tayin ve tahsis edilen kerestenin kesilmesi için de Selanik valiliği bilgilendirilmiştir.²³ Keşif sonucu olumlu olan yerlerden kereste temini için bu seferde kereste kesimi ve nakli aşamasına geçilmiştir.

3. Selanik ve Çevresinde Kereste Temininde Karşılaşılan Problemler

Kereste temini bu kadar aşamalı bir süreçken pek çok sorunla karşılaşılması tabiidir. Örneğin, maliye nazırı tarafından Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilen meselede Selanik çevresindeki Kesendire ve Katrin dağlarında Sefîne-i Hümâyûn inşasına uygun külliyyatlı kereste bulunduğu Tersane tarafından mimar tayiniyle ortaya çıkınca Hümâyûn-ı Şâhâne'ye bağlı tersanede inşa edilecek kalyon-ı hümayuna gereken kerestenin kesim ve nakliye ücretinin sahiplerine verilmek üzere bahsi geçen dağlardan hazırlanması istenir. Bu dağlardan ahaliye gereken ve Tersâne-i Âmire'nin işine yarar kerestenin bundan sonra başkalarına satılmayıp Tersâne-i Âmire için kesilmesi Selanik muhassılı ile kadısına bildirilir ve Tanzimat-ı Hayriye usullerine uygun olarak hazırlanan hususlar Meclis-i Vâlâ'da görüşülerek karara bağlanır. Buna göre; 1840 yılında bahsi geçen dağlardan Sefîne-i Hümâyûn inşasına uygun külliyyatlı kereste bulunduğu anlaşılıp "*ahaliye lüzumu olandan fazlasının satılmaması men 'i zahiren inhisar demek gibi görünüyorsa da*" adı geçen dağlar kimsenin tasarrufunda değildir ve her sene mültezim 51.000 kuruş bedelle üzerine almaktadır. İltizam maddesi Tanzimat-ı Hayriye gereğince tamamen lağvedilmiş olduğundan bu talebin tekelciliğe dokunur yeri yoktur. Fakat hazinenin de gelirine zarar gelmemesi için bahsi geçen dağların muhassıl tarafından veyahut Tersâne-i Âmire tarafından bir memur tayiniyle baltacıların keresteyi kesmesi ve nakliye ücretlerinin verilmesi bildirilir. Yine her sene kesilen kerestenin iskeleye indirilmesiyle Tersâne-i Âmire'ye gereken miktarın buraya gönderilmesi; satış bedeli olan bedellerin kaydedilmesi; her sene ne miktar ne cins kereste kesilirse kesim ücreti ve nakliyesinin fiyatı ve memurinin maaşı ile aylık masraflarının kaydı; Tersâne-i Âmire'ye gönderilen ve mahalinde satılan kerestenin bedelleriyle, miktar ve âdetini açıklayan defterlerin maliye hazinesine gönderilmesi düzene bağlanmalı ve Divan-ı Hümâyûn tarafından muhassıl ve sair lazım gelenlere bildirilmelidir²⁴ denilmektedir.

Sefîne-i Donanma-yı Hümâyûn-ı Şâhâne için münasip yerlerden kereste hazırlandığı gibi Selanik çevresinden de yeterli miktar kereste hazırlanması ve ahalisinin *sızlanmayacakları* şekilde uygun fiyat konularak defterinin gönderilmesi hususu 1844 yılında Selanik müşirine yazılmıştır. Selanik ve çevresindeki dağlardan gereken kereste için mahallince konulan fiyatın diğer yerlerin görevli fiyatıyla

²¹ BOA, İ.MVL., 378/16566 20 Muharrem 1274/30 Ağustos 1858, ss. 4-6.

²² BOA, İ.MVL., 378/16566, s. 7.

²³ BOA, A.} MKT.MHM., 33/78 21 Şaban 1267/21 Haziran 1851, s. 1.

²⁴ BOA, İ. MVL., 2/35 8 Rebülevvel 1256/10 Mayıs 1840, s. 1.

farklı olacağı anlaşıldığından benzerlerine uygun olarak gereğinin yapılması kaptan paşa tarafından Maliye Nezaretine bildirilmiştir. Maliye nazırı tarafından takdim edilen önerge Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliyye sunulmuş ve bunun üzerine Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınıp Meclis-i Umûmî'de görüşülen mesele neticesinde, kaptan paşanın bundan önce Karadeniz'de olan mahallerde kereste kestikleri fiyatla bu çevreden getirtilecek keresteye verdikleri fiyat arasında bazı farklılıklar olduğu görünmüşse de birbiriyle karşılaştırıldığında hazine yararına olacağı anlaşılmıştır, denilmiştir. Ayrıca görevli ücretlerinin hazineye uygun olacak suretle ödenmesi, ahaliye zararı olan şeylerin meydana getirilmemesi için memurlar taraflarından özen gösterilmesi ve bundan sonra Tersâne-i Âmire için Selanik ile çevresinden ne miktar ve ne çeşit kereste talep edilirse karara bağlanmış olan fiyatla kesilip indirilmesi ve memura teslim edilmesi bildirilmiştir. Bu süreçte zor kullanmadan ve ahalinin hakkına saldırmadan dengeli bir şekilde ödeme yapılmak üzere hazinece gereğinin yapılması için meselenin maliye nazırına gönderilmesi uygun bulunmuş ve ayrıca mazbata Meclis-i Umumi'ye de gönderilmiştir.²⁵

Gemi inşasında kullanılan kerestelerin doğru özsuya ve kuruma potansiyeline sahip olması için "mevsiminde" kesilmesi önemlidir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti kereste kesimi için genellikle kış mevsimi tercih etmektedir. Zira ağaçların niteliği açısından kış mevsiminde suyu çekildiğinden bu mevsimde elde edilen kereste daha dayanıklı olmaktadır. Ayrıca kışın yumuşatıcı etkisi nedeniyle kesilen ağaç düştüğünde zarar görmemektedir. Yine ağaçların kar örtüsü üzerinde sürüklenerek taşınması nakilde kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenler doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin kereste kesim ve nakil işlemlerini kış aylarında gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir.²⁶ Bununla birlikte zaman zaman istisnai durumların olduğu görülebilmektedir. Ancak kereste hangi mevsimde kesilirse kesilsin mutlaka bir süre kurumaya bırakılması gerekmektedir. Zira kuruma işlemine dikkat edilmezse gemi denize indikten sonra çürümektedir.²⁷ Bu bağlamda kesim zamanı geldiğinde gerekli birimlere bilgi verilerek kesim işlemleri başlatılmaktadır. Örneğin 1846 yılında Tersâne-i Âmire'de yapımına başlanmış olan iki adet vapur-ı hümayun için gerekli olan çeşitli kerestelerin Selanik Sancağında olan Kesendire ve Tırhala Sancağına bağlı Katrin dağlarından tahsis edilmesi için gerekli emir verilir. Kerestenin kesilmesi ve nakli için çalışılması ile kesim ve nakil ücretinin zamanında ödenmesi bildirilmiş ise de akçelerin ödenmesi hususunda Tırhala müşiri tarafından yardım edilmesi gerektiği söylenir. Bu durum vapur-ı hümayunların inşa işlerinde zarar olacağı için kereste kesicilerin dağa sevk edilerek burası için tahsis edilmiş kerestelerin kesim ve nakli için gereğinin yapılması hususu kaptan paşa tarafından ifade edilmiştir. Bahsi geçen vapurların inşası için tahsis edilmiş olan kerestenin dikkatli ve zamanında kesimi ile nakliye memurunun çaba ve gayretine bağlı olduğundan kereste kesicilerin dağa sevk edilmesi, kesim ve nakliye ücretlerinin ödenmesi, kerestenin mevsiminde dağdan kesilmesi ve hemen iskeleye nakli için gereğinin yapılması ve özen gösterilmesi Selanik ve Tırhala müşirlerine bildirilmiştir.²⁸

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere bu dönemde yaşanan iktisadi dalgalanmalar kereste naklinde sorun oluşmasına neden olmaktadır. Öyle ki kereste kesimi ve nakli hususunda yapılmış olan anlaşmalar eşya alım satım fiyatlarındaki değişim yani enflasyon nedeniyle halkın zarara uğramasına neden olunca yapılan anlaşmalarda problemler oluşmaya başlar ve merkezi hükümet hem hazinenin hem de ahalinin zarara uğramaması için çözüm üretmeye çalışır. Örneğin, Tersâne-i Âmire için 1847'de Selanik ve Katerin dağından kesilerek iskelelere nakledilen kereste için pek çok masraf ortaya

²⁵ BOA, İ. MVL., 56/1083 20 Cemâziyelahîr 1260/7 Temmuz 1844, s. 2.

²⁶ Vi An Lu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Orman Kaynaklarının Donanma Kalyonlarının İnşasında Kullanılması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2024, s. 144; Filiz Yıldırım, 18. Yüzyılda Tuna Nehri Donanması (1711-1792), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ, 2016, s. 192; Yusuf Alperen Aydın, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Kalyon İnşasında Kereste Temini", *Tarih Boyunca Dünyada ve Türklerde Denizcilik Semineri Bildiriler 17-18 Mayıs 2004*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 2005, s. 38.

²⁷ Ekim-Kasım aylarında kesilen keresteler bir sonraki yılın mart ayı ortalarına kadar kurumaya bırakılmaktadır. Seyfullah Aslan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna Donanması: Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1683- 1718)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2022, s. 301; Vi An Lu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Orman Kaynaklarının Donanma Kalyonlarının İnşasında Kullanılması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2024, s. 145.

²⁸ BOA, A. } MKT., 34/40 26 Muharrem 1262/24 Ocak 1846, s. 1.

çıkarak. Kerestenin önceden belirlenen nakliye fiyatında da artış olduğundan ahalinin zarardan korunması için önceki fiyatı üzerine uygun ve benzerlerine göre bir miktar zam yapılarak ödenmesi için Meclis-i Bahriye azasından Miralay Mahmut Bey görevlendirilir. Ayrıca arabacılar ve sair gerekenler meclise çağrılacak ve 1847 yılında kesilip naklolan kerestenin miri fiyatından fazla olarak meydana gelen 1.924.000 kuruşun sancakça ödenmesi ve arabacılara yapılacak ödemenin 1848 yılının hesabına geçirilmesine karar verilir. Bundan böyle kesilip nakledilecek keresteler için de arabacılarla karar verilen nakliye ücreti her cins kereste için sabit tutulacaktır. Arabacılar bahsi geçen dağlardan talep edilen kereste ve nakli için fiyat belirleyerek senet verir ve bu senet Selanik Meclisi tarafından düzenlenip Bahriye Meclisine verilen defterle gönderilir. Bu defter incelenip araştırılınca fiyat, bazı emsallerine ve eskisine nazaran biraz fazla görünmüşse de bu fiyat bir iki seneden beri ahali tarafından defalarca rica olunmaktadır. Ayrıca ahali keresteleri kendileri çekmeyip arabacılara çektiğinden arabacıların fiyatı, miriyeye dahil değildir bu nedenle daha fazla para talep etmelerinin gerekliliği anlaşılmıştır. Bunun üzerine 1847 yılı miri fiyatından fazla olarak arabacılara ödenmesi gereken ve açıklanmış olan 1.001.000 kuruş sancağa taksim edilir.²⁹ Sadece enflasyon değil yaşanan don olayları da kereste kesimini ve ücretlerini etkilemektedir. Tersâne-i Âmire için 1846 yılında Estefanya dağlarından kesilen ve indirilen kerestenin masrafı olan meblağın miri fiyatından fazlası olan 1.049.664 kuruşunun Siroz Sancağının 1849/50 yılı vergisine ilaveten ödenmesi için izin istenince Selanik valisi tarafından gönderilen yazı ve mazbata Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiş ve kaptan-ı derya ile görüşülmüştür. Kereste ücretinin vergiye ilavesi aykırı ise de don olmasından dolayı bu ücretlerin sonradan ödenmek üzere uygun bir sınıra çıkarılması emsallerine ve valiye bildirilmiştir. Bu meblağın Siroz Sancağı kazasına taksimiyle tahsili ve fazla akçe alınmaması valiye ve sair gerekenlere hatırlatılırken irade de kaptan-ı deryaya bildirilmiştir.³⁰ Yine Tersâne-i Âmire için Selanik Sancağında tahsis edilmiş meşe ve çam türü kerestelerin ücretine don olayından dolayı zam istenince bu istek kabul edilmiş ve onaylanan akçenin miktarını açıklayan defterle Selanik meclisi ve kereste memuru tarafından gelen mazbata ile Bahriye ve İnşaiye Meclislerine bilgi verilmiştir. Ancak livadan tahsis edilmiş kereste ahali tarafından kesilmeyip hariçten adam tedarikiyle kestirildiğinden defterde gösterilen ücret cüzi bulunmuştur.³¹ Bu durum kereste kesimi ve naklinin birçok aşaması olduğunu ve ayrıca her bir aşamada farklı meslek gruplarının yer aldığını bu nedenle ücretlerinde bu hususlar dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Keşif yapıldıktan sonra tersanelerin ihtiyaçları doğrultusunda dağlar belirli sınırlarla tersaneler için ayrılır ve her bir tersanenin kendi bölgesinde kesim yapmasına izin verilir. Ancak kimi zaman bu sınırlara dikkat edilmediği de görülmektedir. Selanik Sancağında olan Karaferye kazası dağı Tersâne-i Âmire'ye tahsis olunmuştur. Ancak bu dağdan Mısır tersanesi memuru miralay Cafer Bey'de kereste kesmektedir. Bu durum 1849 yılında Tersâne-i Âmire kereste memuru Mehmet Ağa tarafından merkezi hükümete bildirilince baltacıların Karaferye dağından 9.900 adet ıskarmozluk, 1.700 adet taban keresteleri ile başka çeşitli türlerde kereste kesip dağa zarar verdikleri anlaşılır. Bu dağ Tersâne-i Âmire'ye tahsis edilmiş olduğundan baltacıların çağrılıp araştırma yapılması ve bahsi geçen miktardaki kerestenin Tersane-i Amire için tutulup tutulmaması hakkında ne yapılması gerektiği sorulunca³² Meclis-i Vâlâca, Cafer Bey, 9.900 adet ıskarmozluk ve 1.700 adet taban ve bir miktar ecnas-ı ebniye keresteyi kestiğinden refakatinde olan baltacıların çağrılarak tevkif edilmesi ve gereğinin yapılması için evrakların Meclis-i Bahriye'ye havale edilmesi bildirilir. Çünkü bu civardaki dağlardan Tersâne-i Âmire ve Mısır için kereste kesilecek mahaller ayrılarak sınırlar daha önce belirlenmiş ve Karaferye Dağı Tersâne-i Âmire'ye tahsis edilmiştir. Cafer Bey'in oradan kereste kestirmesi Tersâne-i Âmire kereste düzenine zarar verecektir ancak İskenderiye Tersâne-i Âmiresi'nde mevcut olan gemilerin de Donanma-yı Hümâyûn için işlem yapması münasip görülmediğinden bahsi geçen kerestenin memur Cafer Bey'e verilmesi bundan böyle Tersâne-i Âmire'ye bağlı dağdan hiçbir suretle başkasının kereste kesmesine izin verilmemesi ve gerekenin yapılması Meclis-i Vâlâ'ya kaptan

²⁹ BOA, İ. MSM., 17/379 2 Recep 1264/4 Haziran 1848, ss. 1-2; BOA, A.} MKT., 133/19 6 Recep 1264/8 Haziran 1848, s. 1.

³⁰ BOA, A.} MKT.NZD., 30/45 23 Cemâziyelevvel 1267/26 Mart 1851, s.1.

³¹ BOA, İ.MVL., 355/15509 28 Ramazan 1272/2 Haziran 1856, s. 1.

³² BOA, İ. MVL., 140/3878 4 Cemâziyelâhir 1265/27 Nisan 1849, s. 3; BOA, A.} AMD., 15/50 29 Zilhicce 1265/15 Kasım 1849, s. 1.

paşa tarafından yazıyla takdim edilmiştir. Mazbatada açıklandığı üzere Tersâne-i Âmire'ye bağlı dağdan buranın hayrı olmaksızın kereste kesilmesi uygun değildir. Bu nedenle Mısır için işlem yapılması da münasip olmayacaktır. Ticaret yapanlara ve diğerlerine kereste verilmesi yasak olduğundan bu duruma dikkat edilmesi ve Mısır için şimdilik bu kerestenin gönderilmesi ancak bundan sonra böylesi bir durum yaşanırsa bu kişiler hakkında işlem yapılması da kaptan paşaya bildirilmiştir.³³ Kaçak kesim yapılmasının yanı sıra ihtiyaç nedeniyle sınırları haricinde kesim için izin istendiği de olmaktadır. Tersane-i Mısriye için gerekli olan kerestenin Selanik dağından kesilmesine dair Mısır valisi tarafından izin istenince mesele Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiş ve kaptanla görüşülmüştür. Keza bu dağdan Tersane-i Mısriye için kereste kesimine önceden sınırlama getirilmiştir. Katrin ve Estefanya dağlarında istenilen kereste mevcut olduğundan kira alınan dağlardan 5.000-6.000 kadar kerestenin kesilmesine karşı çıkılması uygun görülmüştür. Ancak kesilen kerestelere müdahale edilmemesi ve memur miralay Hacı Hasan Bey'e yardım edilmesi söylenmiştir.³⁴

Kaçak kesimlerin ormanlara ve tersanelere zarar vermesi nedeniyle bu durumun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle kereste kesilmesinde memur olan kişilere Selanik Sancağı dağlarından başka bir dal ağaç kestirilmemesi hususunda talimat verilmiştir. Lakin bahsi geçen dağlar haricinde diğer dağlardan da kereste kesilip dağlar harap edilmektedir bu ise Tersâne-i Âmire için tamamen zararlıdır ve yasaklanması hususu Selanik valisine birkaç kez söylenmiştir. Ancak "*kerestenin miriden mukataası satılıyor yasak olduğu halde gerek gümrüğe ve gerek mukataaya hasarı bir keyfiyettir*" diye vali tarafından cevap verilmiştir. Halbuki bazı kişiler Selanik dağlarından küçük büyük demeyip ellerine geçirdiği keresteyi kesmektedirler. Böyle giderse kısa zaman içinde bu dağda Tersâne-i Âmire'ye kesmeye bir parça kereste bulunmayacağı açık olduğundan bu dağların korunması 1852 yılında valiye emredilir.³⁵ Yine 1853 yılında Avrethisarı kazasında Kökperli Dağı'ndan 100.000 adet, Katrin Dağı'ndan 50.000 adet; Lefthur Dağı'ndan 50.000 adet koçu tahtası talep edilir. Selanik Sancağına bağlı olan bu üç dağdan kesilmekte olan koçu tahtaların yabancı yerlere nakledilmesi yasaklanmışsa da bahsi geçen koçu tahtaları için Selanik'te ticaretle uğraşan Mustafa Ağa bir miktar kerestenin Selanik esnafına taksim olunması ve bir miktarının İzmir İskelesi'ne gönderilmek üzere Selanik Sancağındaki üç dağdan 200.000 adet koçu tahtası kesilmesine ruhsat verilmesi için dilekçe yazınca mesele Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiştir. Mesele tetkik edilerek Bahriye Meclisi'ne iletilmiş ve kaptan Paşa'nın ifade ettiği üzere Tersâne ve Tophane-i Âmirelerin işine yarar ağaçların kimseye kestirilmemesi ve bu koçu tahtasının işe yarar kebir ağaçlardan seçilip yapılacağı ve hususiyle bahsi geçen dağlardan ve Tersâne-i Âmire'ye bağlı dağlardan bir dal ağacın başka tarafça kesilmemesi bildirilmiştir. Ayrıca bu kereste kesimi nizama aykırı olacağı için bu isteğe asla müsaade edilmemesi ve yine bu yerler ve civarında Tersâne ve Tophane-i Âmirelerin işine yarar gürgen ağacının da kesilmesinin sakıncalı olacağı belirtilmiştir.³⁶ Yine Selanik Sancağında Tersâne-i Âmire'ye bağlı olan Ceberat Dağı'ndan kesilmiş ve Yunanistan'a nakledilmek üzere bulunan kereste hakkında araştırma yapılması için 1857 yılında Selanik valisine yazı yazılır.³⁷ Bununla birlikte olumlu karşılanan isteklerde söz konusudur. Örneğin İskenderiye Tersâne-i Âmiresi'nde olan Sefine-i Hümâyûn Şâhâne'nin tamirâtı için 9.399 kerestenin kesilmesi emredilince kesim işlemi Katrin ve çevresindeki dağlardan gerçekleştirilir. Fakat bu dağlarda yeterli kereste bulunmadığından lüzumu olan adet kerestenin tamamının Selanik ve Yenişehir dağlarından kesilmesi hususuna dair Divân-ı Deavî nazırının yazısı Meclis-i Vâlâ'ya gönderilir. Bahsedilen miktarın tamamı noksan olduğundan diğer yerlerden kesilmesi ve hazırlanması ile gereken miktarın temin edilmesi istenir. Ancak diğer yerlerde Tersane-i Âmire'ye uygun kereste var mıdır? görüşülmesi gerekmektedir. Tersâne-i Âmire'de inşa olan vapur-ı hümayunlar ve diğer gemilerin tamirâtı için Selanik, Katrin ve Yenişehir dağlarından

³³BOA, A.} MKT. MVL., 14/82 13 Cemâziyelâhir 1265/6 Mayıs 1849, s. 1.

³⁴ BOA, A.} MKT. MVL., 37/19 1 Rebiülevvel 1267/4 Ocak 1851, s. 1.

³⁵"Miriye merbut olan ormanlardan hiçbir kimsenin bir dal kereste kat' etmemesi ve ashab-ı 'uhdelerinde bulunan ormanlardan dahi kat'ine mesağ gösterilen keresteden ma'ada Tersâne-i Âmire'nin işine yarar kerestelerin kestirilmemesi ba-irade-i seniyye mukarrer olan nizamı iktizasından olduğundan mutasarrıf ile memur vesaire taraflarından sürekli dikkat edilmesi". BOA, MVL., 248/83 21 Cemâziyelâhir 1268/12 Nisan 1852, s. 1.

³⁶ BOA, MVL., 139/35 3 Zilkade 1269/8 Ağustos 1853, ss. 1-2.

³⁷ BOA, HR.MKT., 188/19 2 Ramazan 1273/26 Nisan 1857, s. 1; BOA, HR. MKT., 195/18 2 Zilkade 1273/24 Haziran 1857, s. 1.

düzenlenen keresteden 15.162 kıta kereste bakaya kalıp bir taraftan kesilmekte olduğu Bahriye Meclisi'nden haber verilmesi üzerine bahsedilen vapurların süratle inşası ve tamamlanması istenir. Bu kerestenin kesilmesi ve Tersâne-i Âmire'ye gönderilmesiyle Mısır donanması dahi gemilerin yapımı ve tamiri için istenilen miktarın tamamlanması demek olacağından Selanik ve Yenişehir dağlarından Tersâne-i Âmire için ayrılmış ağaçlara asla dokunulmaması istenir. Ancak bu mahallerden Mısır tarafı için de kereste kesilmesinde sakınca görünmemiştir. Lakin İskenderiye Tersâne-i Âmiresi'nde olan Sefine-i Hümâyûn'un tamirâtı için kesilmesi istenen kerestenin tamamlanması gerekmektedir. Dolayısıyla Selanik ve Yenişehir dağında Tersâne-i Âmire memurları tarafından ayrılan ağaçlara dokunmak uygun olmayacağından Tersâne-i Âmire tarafından bir memur tayin edilerek bu dağdan tersane için ayrılmış ağaçlara dokunulmamak ve sair şunun bunun tarafından dahi kereste kesilmesine ruhsat verilmemek üzere İskenderiye Tersanesi için miktarı belli olan kerestenin tamamlanması için ruhsat verilmesi Meclis-i Vâlâ'da kararlaştırılır.³⁸ 1850 yılında Sefine-i Hümâyûn Mısıriye için Selanik tarafından çeşitli kereste tedarikinde kolaylık gösterilmesi ve bu hususa karşı çıkılmaması Selanik valisine bildirilir. Ayrıca İskenderiye tarafında bulunan gemilerin de Sefine-i Hümâyûn'da bulunmasından dolayı orası içinde gereken kerestenin kesilmesine izin verilmesi gerekeceğinden daha önceki irade gereğince Selanik tarafı haricinde Tırhala ve Estefanya dağları tarafının da kereste kesilmek üzere tahsis edildiğinden lüzumu olan kereste türlerinin kesilmesine muhalefet edilmemesi ve gereğinin yapılması Selanik valisine yazılmıştır.³⁹ Mısır miralaylarından kereste nakli için Selanik ve Katrin tarafında bulunan memurların çiftlik ormanlardan kereste kesme emelinde olması üzerine serasker paşayla görüşülür. Bunun üzerine memur ne kadar kereste talep ederse onun cinsine ve rayicine göre fiyat konulup peşin yahut taksitle ödenmesi durumuna göre ücretin Deavî nazırı tarafından onaylanması ve ona göre kerestenin kesilmesine ruhsat verilmesi istenir.⁴⁰ Tersaneler için ayrılmış dağların sınırlarının aşılmasına dikkat edilmekle birlikte zorunlu durumlarda yardım edildiği ve hiçbir tersanenin zorda kalmasına izin verilmediği de anlaşılmaktadır. Bu destek sadece kereste kesiminde değil kerestenin taşınmasında da söz konusudur. Zira Sefain-i Mısıriye Şâhâne'den iki geminin Tersâne-i Âmire için Selanik'ten kereste nakli için gönderilmesi uygun bulunmuştur,⁴¹ denilmesi yardımlaşmanın bir diğer göstergesidir.

Kereste kesiminden sonra nakliye planlaması gelmektedir ve bu iş için arabacıların bulunması gereklidir. 1846 yılında Estefanya ve Maslar dağlarından kesilen kerestelerin nakli için arabacıların tedarik edilip gönderilmesi emredilince Siroz'dan 11 ve Demirhisar'ı dağından 20 kişi toplam 31 arabacının tedariki ve ücretleri deftere yazılıp gönderilmiştir. Ancak belirlenen ücretten hoşnut olunmamıştır.⁴² Kereste naklinde yolların durumu da önemli olduğundan yol yapımı, bakım ve onarımı da önem arz etmektedir. Selanik Sancağında Karaferya ve Maden dağlarından kesilecek kerestenin nakli için sahile kadar yolların tamirâtı için 18.550 kuruş masraf bildirilir. Bu meblağın bayındırlık işlerinden yapılmak üzere o yerin emval sandığından ödenmesi hususu için izin istenir ve gereği için mesele Selanik valisine bildirilir. Bu yolun baltacıbaşı Yani ile arabacıbaşının taahhüdü gereğince miktar keşfi olan 18.550 kuruş masrafın⁴³ Nafia ve Tersâne-i Âmire hazinelerinden yarı yarıya olacak şekilde ödenmek üzere mahalli emval sandığından verilmesi kararlaştırılır.⁴⁴ 1863 yılında Tersâne-i Âmire'de inşa edilmekte olan zırhlıya gereken kereste Selanik'ten kestirilmiş ve bu kerestenin taşınması için bozuk olan yolların keşfi ve tamiri için 7.500 kuruş tahsis edilmiştir.⁴⁵

³⁸ BOA, İ. MVL., 84/1689 12 Zilkade 1262/1 Kasım 1846, ss. 2-3.

³⁹ BOA, İ. MVL., 175/5209 28 Şaban 1266/9 Temmuz 1850, s. 6.

⁴⁰ BOA, A.} MKT. MHM., 8/33 6 Muharrem 1265/2 Aralık 1848, s. 1.

⁴¹ BOA, İ. MTZ., (05) 13/411 7 Şevval 1265/26 Ağustos 1849, s. 5.

⁴² BOA, MVL., 43/20 22 Rebîülâhîr 1262/19 Nisan 1846, s. 1.

⁴³ BOA, A.} MKT. MVL., 35/32 21 Muharrem 1267/26 Kasım 1850, s. 1; BOA, A.} AMD., 25/6 7 Muharrem 1267/12 Kasım 1850, s. 1.

⁴⁴ BOA, A.} MKT. NZD., 36/92 15 Şaban 1267/15 Haziran 1851, s. 1; BOA, İ. MVL., 211/6885 27 Recep 1267/28 Mayıs 1851, s. 1.

⁴⁵ Bakınız. Rumeysa Çiçek, *Ayniyat Defterleri Işığında Selanik, Tırhala, Varna Sancakları (1840-1864)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2022.

Nakil hususunda da çeşitli problemlerle karşılaşmak mümkündür. Tersâne-i Âmire için Selanik Dağı'ndan tahsis edilmiş çeşitli kerestenin iskeleye nakli ve indirilmesi için memurlara maaşları haricinde nakliye ücreti olarak Tersane-i Âmire hazinesinden her yıl verilen 700 kesenin yetmemesi sebebiyle küçük ve büyüğüne eşit şekilde altışar yüz kuruşu Selanik Sancağında yerleşmiş tüm İslam tebaası ve Hıristiyan'a tahsis edilmiştir. Netice itibariyle vergiden başka 5.389 kuruş taksim ve tahsil edilmiştir. Fakat bu miktar kerestenin tamamı buradan Tersâne-i Âmire'ye gönderilmemekte ve ahali de bu ücretlerden yakınmaktadır. Çünkü bu masraflar oradaki mal memurları ve meclis aracılığıyla yapılmayıp şunun bunun elinde taksim ve tahsil edilmekte ayrıca nakliye ücreti haricinde hayvanat ve amele içinde ahali zorlanmaktadır. Bununla birlikte bir de Selanik'in Kavala kazası hissesine düşen pay 600 kuruştan fazla olunca bu uygunsuzluğun incelenmesi istenmiştir. Yine kereste maddesinden dolayı da bahsi geçen dağıtımın yasaklanması için dilekçe yazılmıştır. Tüm şikayetlere rağmen tahsis edilen kerestenin bir kısmı her bir karye ahali tarafından üçer dörder bin kuruş yardım yapılarak ve bir miktar araba tedarikiyle dağıtım indirilmiştir. Ardından 1847 yılında belirlenmiş ücretin üzerine bir miktar zam yapılarak geri kalan kerestenin de indirilmesine çalışılmıştır. Fakat bunun mümkün olmayacağı anlaşılınca mesuliyet altında kalmamak için bir komisyon oluşturulması, mevcut kerestenin her bir kazasının büyüklük derecesine göre dağıtılması ve ahali aracılığıyla nakil ve indirme işlemlerinin yapılması yerel memurlara bildirilmiştir. Ancak ahali, ziraatla uğraşmasını ve kendi işlerini bırakıp bu keresteyi nakledecek olmalarını gerekçe göstererek her bir kereste için miri fiyatı haricinde biner kuruş daha talep etmiştir. Bu talebe rağmen arabalar başka yerden geldiğinden istenilen miktar ile arabanın tedariki mümkün olamayacağından ahali her durumda birkaç bin kese akçe zarar edeceğini düşünmektedir. Bundan dolayı kerestenin çoğu Tırhala Sancağına bağlı Katrin Dağı'nda bulunduğundan bahsedilerek birazının da liva ahali tarafından indirilmesi mazbatayla ifade edilmiştir. Bu mazbata Bahriye Meclisi'nde müzakere edilmiş ve kaptan paşa ile yapılan görüşme neticesinde Tersâne-i Âmire için Selanik'e bağlı dağıtım tahsis edilmiş olan kerestenin nakliye ücreti her ne kadar ahaliyle kararlaştırılmışsa da günün şartları dikkate alınarak nakliye fiyatına biraz daha zam yapılmıştır. Zamlarla birlikte nakliye ücretinin yeterli seviyeye çıkarıldığı yerel meclisin tedarik ettiği arabacıların kereste indirmesinden anlaşılabilir. Fakat meselenin yaşandığı sırada eşya fiyatı artıp arabacı takımı dağıldığından nakliye sorunu devam etmiştir.⁴⁶

Kereste, Tersâne-i Âmire için mühim işlerden olduğundan bu hususa her şeyden ziyade özen gösterilerek zarardan korunması gereklidir. Dolayısıyla bu işte hizmetli ahalinin ücretsiz çalıştırılmaması, yukarıda bahsi geçen kerestenin nakliye ücretinin ortak karara göre belirlenmesi ayrıyeten diğer işlerin kolaylaştırılması ve ahalinin hayvanının teleften korunması için de külliyyatlı akçe sarf edilmektedir. Ayrıca her yıl tahsis edilen kerestenin miktarı, cinsi ve sınırları belirlenemeyip ihtiyaca göre fazla veya noksan kereste kestirilmektedir. Bu nedenle kerestenin diğer yerlerde olan ücret üzerinden ormanlara civar olan kaza ve kura ahali tarafından kesilmesi, indirilmesi ve kereste hakkında eski düzenin korunması gerekmektedir, denilmektedir. Liva dahilindeki kaza, kura ve çiftliklerde diğer kereste kesen kazalardan pek çok araba ve hayvanat olarak mahalle ahali nizam gereğince civarlarındaki ormanlardan tahsis edilen keresteyi belirlenmiş fiyattan indirdiklerinden bu liva ahalinin de keresteyi önceden kararlaştırılmış fiyatla indirmesi gerekmektedir. Zira, Katrin Dağı, Tırhala Sancağında olduğundan bu dağıtım kestirilen kerestenin emsalleri gibi bu dağıtım yakın ve civar olan mahaller ahali tarafından kesilmesi ve nakletmesi uygun bulunmuştur. Ancak, taksim edilen kerestenin evvelki bakayası bu sene taksim edilen kereste cinslerine eklenince Pazargah ve Gelemeriye kazalarıyla Vodin, Karaferye, Lankoz ve Ağustos kazaları ahali bazı kışkırtma ve kandırmalardan dolayı hisseleri olan kerestenin indirilmesine muhalefet etmişlerdir. Bu meselenin kereste nakline zarar vereceği aşikardır. Zira livaya tahsis edilmiş olan kerestenin nakil emri uzadığından kereste telef olup dahası verilen kesim ücretinden dolayı Tersâne-i Âmire hazinesi zarara uğrayacağından gereğinin yapılması açıklanarak mesele Meclis-i Vala'ya havale edilmiştir. Bu durum neticesinde zamlarla birlikte meblağ kâfi düzeye çıkarılmış olduğundan ahalinin bu işten kaçınma hakkı uygun görülmemiştir. Fakat arabacıların dağılması sebebiyle kaza ve karyece kereste çeken ahalinin kereste çekmeyen ahalden miri fiyattan fazla akçe talep etmesi nedeniyle miri fiyatın ortalamasının

⁴⁶ BOA, A.} MKT. MVL., 86/43 18 Şaban 1273/13 Nisan 1857, s. 1.

tahsil edilmesi ve ahalinin geçerli fiyattan fazla ücret talep etmesine neden olan kişilerin araştırılması ve sonrasında gereğinin yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁷

Kereste kesiminin angarya olmaması için her bir kazanın gücüne göre kereste kesiminin taksim edilmeye çalışıldığı ancak kimi zaman buna dair çeşitli sorunların yaşandığı görülmektedir. Örneğin 1857 yılında Selanik'e bağlı Katrin Dağı'ndan Donanma-yı Hümâyûn için gereken kerestenin kesilmesi ve kerestenin kıyıya nakli Selanik'in kazalarına taksim edildiğinden Kavala kazasının hissesine de 178 parça kereste isabet etmiştir. Bu husus üzerine bura ahali Selanik valisine kerestenin mevcut yeri kazamıza yakın mesafe olmayıp 70-80 saat mesafededir ve kazamız ahali fakirdir. Ahali, kereste çeken kişilerden olmadıklarından araba, manda ve diğer gereçlerin tedarikine çok fazla akçe gerekeceğinden bahsederek buna güçlerinin yetmeyeceğini ifade etmiş ve kereste naklinden aklarını dilemiştir.⁴⁸ Mesafenin uzaklığını bildirerek kerestenin nakledilmesinden affını isteyen bir başka yer de Kavala'dır. Tersâne-i Âmire için gereken kerestenin Kavala ahali aracılığıyla nakli ve indirilmesi için Katrin Dağı'ndan belirli miktar kereste tahsis edilmişse de Katrin dağının kazaya 80 saat mesafe bulunması, araba vesaire tedarikiyle bu kerestenin nakline güç yetiremeyecekleri dolayısıyla ahali, bu işten affedilmeyi ister ve mesele kaptan paşaya bildirilir. Ancak yapılan araştırmada mesafenin bahsedildiği kadar olmadığı ve üzerlerine güç yetmeyecek surette görev verilmediği açıklanır. Kavala kazası ahalinin ifade ettiği üzere Katrin Dağı'na 80 saat mesafe olmayıp yaklaşık 50-55 saat mesafe olduğu ve bu kerestenin geçen sene kesildiği ancak dağda kaldığı, indirilmesi için bundan önce her bir kazanın hal ve tahammülüne göre işin dağıtıldığı ve çoğunluğun üzerine düşen hisseyi naklettiği ancak bir kısmının kaçtığı ve Kavala ahalisinin de bu dağa civar bulunmaması nedeniyle muhalefet ettikleri ifade edilmiştir.⁴⁹ 1858 yılında nakil işlerinin zamanında yapılması için çalışılmakla birlikte hem halkı zorlamamak hem de muhalif olayların yaşanmasının önüne geçebilmek için de özen gösterilmektedir. Zira Tersâne-i Âmire için Selanik ve Katrin Dağı'ndan kesilen kerestenin bir an önce sahile nakil ve indirilmesi için kerestenin Selanik ve Tırhala ahailerince naklettirilmesi ve bu işten kaçınanların zorlanmaması, bununla birlikte ahalinin teşvik edilerek işin geciktirilmemesi Selanik ve Tırhala valilerine bildirilmiştir.⁵⁰

Kesim ve nakliye ücreti hususunda yaşanan usulsüzlükler de hem ahalinin hem de kurumların zor duruma düşmesine neden olabilmektedir. 1857 yılında Selanik dahilindeki Vodin kazası ahalisinin vergileri hal ve tahammüllerinden fazla olduğu halde kereste nakliyesi olarak 1.025.000 kuruş talep edilince ahali bazı vergilerin ödemesine dahi güçleri yetmediğinden bahsederek bu kereste nakliyesinden affedilmeyi ister. Mesele Meclis-i Vâlâ'ya havale edilir ancak Selanik Sancağından tahsis edilmiş kerestenin kesim ücreti ve nakliyesi önceden ahali ile kararlaştırılan fiyatla ödenerek ahalden nakliye namıyla akçe tahsil olduğuna dair tersanenin bilgisi olmadığı açıklanır. Ancak bu mahale tahsis edilen kereste fiyatı diğer mahallere nispetle haylice fazla bulunduğu halde ahalinin kereste naklinden kaçınması kabul edilemez olduğundan yeniden fiyatın belirlendiği bir defter gönderilir. Bununla birlikte nakliye adıyla ahalden tahsil edilen akçenin de araştırılması istenir.⁵¹ Kereste naklinde pek çok usulsüzlük oluşabildiği için bu usulsüzlüklerin ortaya çıkarılması ve işlerin düzgün ilerleyebilmesi için gerekli tedbirler alınmaya çalışılmaktadır. Örneğin, Selanik gümrüğüne bağlı Katrin ve Papas Köprüsü ile diğer iskelelerden başka mahallere bolluk üzerine nakledilen keresteden gümrük resmi alınmayarak usule aykırı davranıldığı anlaşılmış ve keresteler Selanik İskelesi'nde ele geçirilmiştir. Usulsüzlüklerin önüne geçmek için Papas Köprüsü İskelesi'ne 750 kuruş maaşla bir memur, 450 kuruşla bir kâtip ve 150'şer kuruş aylıkla üç kolcu, Katrin İskelesi'ne 250 kuruşla bir memur ve 150 kuruş maaşla bir kolcu tayin edilmiştir. Ayrıyeten maaşların toplamı 2.050 kuruş olan heyetin maaşının 1.150 kuruşun indirilmesiyle 900 kuruş maaş tahsisi gerekmiştir. Bunun 400 kuruşu da Galos gümrüğünde lağvedilmiş olan ambarcı maaşına karşılık tutularak açıktan 500 kuruşun verilmesi gerekeceği Selanik gümrük emini Sadık Efendi'den gelen yazı meclis-i rüsumata

⁴⁷ BOA, A.} MKT. MVL., 86/43 18 Şaban 1273/13 Nisan 1857, s. 1.

⁴⁸ BOA, MVL., 191/28 3 Cemâziyelevvel 1274/20 Aralık 1857, s. 2.

⁴⁹ BOA, MVL., 314/46 19 Muharrem 1274/9 Eylül 1857, s. 1.

⁵⁰ BOA, A.} AMD., 86/73 29 Zilhicce 1274/10 Ağustos 1858, s. 1.

⁵¹ BOA, A.} MKT. UM., 301/20 25 Rebüülâhir 1274/13 Aralık 1857, s. 1.

havale edilmiştir.⁵² Yine Selanik kereste memuriyetine Tersâne-i Âmire için tahsis olunan kerestelerin kesilmesi, indirilmesine ve diğer işlere bakmak üzere kereste komisyonu kararı gereğince Bahriye Meclisi azasından Miralay Mehmet Bey Selanik kereste memuriyetine tayin edilmiştir.⁵³ Böylece usulsüzlüklerin önüne geçmek, işlerin zamanında ve doğru şekilde ilerleyebilmesi için maaşlı devlet memurları görevlendirilmiştir ancak bu durum mali açıdan merkezi hükümete başka bir yük anlamına gelmektedir.

Görevlilerin yapmış olduğu diğer uygunsuzluk ise, 1852 yılında Katrin ve Maden dağlarından kereste kesilmemesi için Selanik valisine yazı gönderilmiş ancak ticaret seyfiyesi kaptanlarından Osman, Ali ve Murtaza kaptanlar uygun olmayan harekette bulunmuşlardır.⁵⁴ Yine Selanik Sancağı Pazargah nahiyesinde olan Maden kurasından olup Tersâne-i Âmire'ye bağlı olan dağ karyesinin kocabaşısı kömür yakmak üzere tüccardan birisine 45.000 kuruşla burayı verir sonrasında o kişinin de İngiltere devleti tebaasından birini ortak ederek dağdan ağaç kestiği ve orayı telef ettikleri ihbar edilir. Baltacılar engellenmişse de bu yerin akçesiyle satın alındığı ve ne olursa olsun ağaçları keseceği söylenince bu söylem üzerine bu ormandan yakacak kereste kesmesi nizama aykırı ve ormanın israfi olacağından gereğinin yapılması hususu kaptan paşa tarafından ifade edilir. Tersâne-i Âmire'ye bağlı dağlarda kereste ve odun kesilmesi irade ile yasaklanmış olduğundan kocabaşının bu hareketi iradeye aykırıdır. Bu nedenle buna cüret eden kocabaşının akçe ile burayı kime sattığı ve kimin ortak edildiğinin araştırılmasına karar verilir.⁵⁵

Kereste kesimi ve nakli kimi zaman angarya olarak görülebilmekte ya da verilen göreve ahalinin gücünün yetmemesi söz konusu olabilmektedir. Arşiv belgelerinden şikâyetler dikkate alınarak uygun çözümler bulmaya çalışıldığı ya da doğrudan ahalinin istediğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Şikâyetlerle ilgili birkaç örnek olay ele alınacak olursa, 1856 yılında İngiltere sefaretine Selanik'ten yazılan bir mektuba göre; bu çevre köylerinin Hıristiyan ahali daha öncede kereste nakli hususunda şikâyetçi olmalarına rağmen hâlâ miri için kereste nakli hususunda insafsızca saldırıya uğramaya devam etmektedirler ve içlerinden birkaç kişi hapse konulma korkusuyla firar etmiştir,⁵⁶ denilmektedir. 1856 yılında Tersâne-i Âmire için gereken kerestenin Selanik'e bağlı Gelemeriye, Lankaza, Pazargah, Vardar ve Kesendire nahiyelerinden kesilip nakledilmesi buraların ahalisine yüklenince bu görevin engellenmesi Rum patriği tarafından istenir. Bunun üzerine keresteler eskiden nasıl kesilip naklediliyorsa yine öyle yapılması memurlara bildirilir.⁵⁷ 1857 yılında ise Selanik Sancağına bağlı Karaferye kazası ahalisinden olup kereste kesen kişiler eskiden beri kesilen keresteyi ücretle iskeleye nakletmektedirler ancak şu sıralarda kerestenin ücretsiz iskeleye götürülmesi için çağrıldıklarından bunun eskiden beri var olan usule uygun olmadığı ifade edilerek gerekli müdahalenin yapılması için Selanik valisine bildirilir.⁵⁸ Selanik Sancağında Avrethisarı kazasına bağlı Mayadağ mahallesinin ahali mahallerinin 30-40 saat mesafeden fazla bulunan Katran dağlarından Tersâne-i Âmire için gereken kereste nakletmek üzere 1855/56 yılında mahalleden üç adet araba istenmişse de mahalle dağlık ve taşlık olup araba ve ziraat olmadığından şimdiye kadar araba istenilmemiş ve böylesi verilmemiştir. İleride emval-i miriyenin ödenmesi zamanında vergi demek olacağından tüm fakir ahali perişan olacaktır, diyerek durumlarını açıklayan Hüseyin Bey gereği için ricada bulununca Katran Dağı'ndan kereste nakline araba istenmemesi Selanik valisine bildirilmiştir.⁵⁹

Kereste kesimi için sadece miri arazisi olması şart değildir, keza şahsa ait arazilerden de gerektiği zaman kesim yapılabilirdiği görülmektedir. Örneğin Tersâne-i Âmire için Selanik Sancağından tahsis olunan kereste Hasib Paşa tasarrufunda bulunan çiftlik ormanlarında bulunmaktadır. Ruhsat verilmesi

⁵² BOA, İ. MVL., 473/21411 12 Rebülevvel 1279/7 Eylül 1862, s. 3.

⁵³ BOA, A.} AMD., 33/60 23 Muharrem 1268/18 Kasım 1851, s. 1; BOA, İ.DH. 243/14774 24 Muharrem 1268/19 Kasım 1851, ss. 1-3.

⁵⁴ BOA, A.} MKT. MHM., 755/100 1 Zilhicce 1268/27 Eylül 1852, s. 1.

⁵⁵ BOA, A.} MKT. MHM., 78/84 26 Safer 1272/7 Kasım 1855, s. 1.

⁵⁶ BOA, HR.SYS., 1956/27 22 Safer 1273/22 Ekim 1856, s. 8.

⁵⁷ BOA, HR.MKT., 161/28 30 Muharrem 1273/30 Eylül 1856, s. 1.

⁵⁸ BOA, A.} DVN., 120/79 6 Cemâziyelahîr 1273/1 Şubat 1857, s. 1.

⁵⁹ BOA, MVL., 185/20 6 Zilhicce 1273/28 Temmuz 1857, s. 1.

üzerine Tersâne-i Âmire memuru tarafından kereste kesilir ancak paşa tarafından kesim engellenince durum kaptan paşaya bildirilerek Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilir. Durum emsalleri ele alınarak incelenmiş ve gerek miriye bağı olan ve gerek kişi üzerinde bulunan ormanlardan Tersâne-i Âmire'nin işine yarar kerestenin ücretsiz kestirilip sahibine bir akçe verildiği ve böyle büyük, önemli kerestenin başkalarınca kestirilmesine izin verilmediği eski düzenden olduğu bildirilerek bu engellemenin yersiz olduğu açıklanır. Ayrıca 900 kadar kerestenin bu ormanlardan kesilmesi ve zarar ziyan verilmemesi için gereğinin yapılması kaptan paşa ile görüşülerek Selanik valisine bildirilir.⁶⁰

Sonuç

19. yüzyılda gelişen teknolojinin yanı sıra kereste hala gemi yapımı ve tamiri için önemini korumaya devam etmiştir. Zira Selanik ve çevresinden kereste taşınması külfetli ve zor olmasına rağmen merkezi hükümet tersaneleri için bu bölgenin ormanlarından faydalanmaya devam etmektedir. Bölgenin hem kereste temini hem de insan/iş gücü açısından yeterli olduğu yapılan keşiflerden anlaşılmaktadır. Yeterlilik noktasında dikkat edilen bir başka husus ise kerestenin taşınmasını sağlayacak araçların/hayvanların olup olmadığının araştırılmasıdır. Böylece merkezi hükümet kereste kesimi yapmadan önce keşif yapılmasına özen göstererek hazineyi ve bölge halkını korumuştur. Bu çalışmada kimi zaman kerestenin kimi zaman insan gücünün yeterli olmadığı yerlerin olduğu görülmüştür. Ancak genel olarak bakıldığında Selanik ve çevresinin hammadde tedariki ve insan gücünde uygun bir yer olduğu da anlaşılmaktadır. Ayrıca keşif çalışmalarıyla bölgenin çalışan nüfusu, meslek grupları, bu grupların gelirleri hakkında da bilgiler edinilebilmektedir. Bahse konu süreç kereste temini hususunun tafsilatlı boyutunu da ortaya koymaktadır.

Kereste, ihtiyaç duyulduğunda hemen elde edilebilen bir malzeme olmadığından belirli mevsimlerde tersanelerin istekleri doğrultusunda hazırlanmaya başlandığı ve tedariki aşamalı bir süreç olduğundan her bir aşamada farklı yetkinlikte kişilere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Tüm bu aşamalar ise zaman zaman birtakım aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Selanik ve çevresinde Tersâne-i Âmire ve diğer tersaneler için gerekli olan çam ve meşe gibi ağaçların bulunması bölgeyi hammadde açısından önemli kılmış ve bu aksaklıklara rağmen çözüm yolları bulunmaya çalışılmıştır.

Kereste temininde kesim ve nakil ücreti gibi hususlar önceden anlaşmalarla belirlendiğinden yaşanan iktisadi dalgalanmaların hem halk hem de devlet için çeşitli problemlere yol açtığı anlaşılmaktadır. Zira alım-satım fiyatlarındaki değişim kereste kesen ve nakledenlerin işi angarya olarak görmesine neden olmuştur. Bu nedenle kimi zaman halkın bu işten kaçınmaları kerestelerin telef olmasına ve tersaneler ile hazinenin zarar görmesine sebep olabilmektedir. Bu gibi olumsuzluklara rağmen merkezi hükümet iktisadi bunalımın farkında olarak bu işle uğraşanların isteklerine karşı çoğunlukla olumlu yaklaşım sergilemekte ve ek zamlar ile hem hazineyi hem de halkı korumaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra isteklerin kabul edilmediği durumlarda söz konusu olabilmektedir. Çünkü her bir talep önce araştırılmakta ve neticesine göre olumlu olumsuz karar alınmaktadır.

Selanik ve çevresinin kereste hususunda önemli bir merkez olduğunu gösteren bir başka hususu ise buralarda izinsiz ve kaçak kesimin önüne geçilmeye çalışılmasından anlaşılmaktadır. Bu husus ile hem Selanik ve çevresindeki ormanlar koruma altına alınmakta hem de hammadde ihtiyacının zayı olması engellenmektedir. Zira yaşanan olumsuzluklar merkezi hükümeti yasal tedbirler almaya zorlamış, arazi ve ormanlarla ilgili "Arazi Kanunnamesi" ve "Orman Nizamnamesi" gibi çeşitli düzenlemeler yaparak arazilerin kullanımı ile kereste kesiminin belirli bir nizamla konulmasına yol açmıştır. Yine kereste temini ve nakli için gereken bazı temel şartlarda Osmanlı'nın bayındırlık işlerinde gelişmesine olanak sağlamıştır. Çünkü kerestenin nakledilmesi için yollara ihtiyaç vardır ve bu suretle yol yapımı ve tamiri gibi işlere öncelik verilmiştir. Böylece olumsuz nedenlerle başlayan işler olumlu sonuçlar doğurmuştur.

⁶⁰ BOA, A.} MKT. UM., 538/42 05 Şaban 1278/5 Şubat 1862, s. 1.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet Arşivi (BOA)

- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Âmedî Kalemi Evrakı [A.} AMD.], 25/6; 15/50; 33/60; 86/73.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Dîvân Kalemi Evrakı [A.} DVN.], 120/79.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı [A.} MKT.], 133/19; 34/40.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı [A.} MKT. MHM.], 755/100; 33/78; 78/84; 8/33.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı [A.} MKT. MVL.], 37/19; 35/32; 14/82; 86/43.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı [A.} MKT. NZD.], 36/92; 30/45.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Umum Vilayet Evrakı [A.} MKT. UM.], 301/20; 538/42.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi [HR.MKT.], 188/19; 195/18; 161/28.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Hariciye Nezareti Siyasi [HR.SYS.], 1956/27.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İrade Dahiliye [İ.DH.], 243/14774.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İrade Mesail-i Mühimme [İ.MSM.], 17/379; 1/11.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İrade Mısır [İ. MTZ. (05)], 13/411.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İrade Meclis-i Vâlâ [İ. MVL.], 84/1689; 211/6885; 473/21411; 56/1083; 2/35; 175/5209; 140/3878; 378/16566; 355/15509.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Meclis-i Vâlâ [MVL.], 191/28; 43/20; 139/35; 248/83; 185/20; 314/46; 884/34.

2. Araştırma-İnceleme Eserleri

- AKŞAHİN, İbrahim Ege, "Sultan Abdülaziz Devrinde Tersâne-i Âmire'de Zırhlı Gemi İnşa Projeleri, *Kadim*, sy. 4 (Ekim 2022), ss. 55-75.
- ASLAN, Seyfullah, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna Donanması: Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1683- 1718)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2022.
- AYDIN, Yusuf Alperen, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Kalyon İnşasında Kereste Temini", *Tarih Boyunca Dünyada ve Türklerde Denizcilik Semineri Bildiriler 17-18 Mayıs 2004*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 2005, s. 33-40.
- BARCAN, Ömer Lütfi, *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
- BAŞ, Yaşar, "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli, Tersane ve Tophane'de Kullanımı", *Studies Of The Ottoman Domain*, 6/11 (Ağustos 2016), ss. 149-171.
- BAYRAM, Selahattin, *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912*, TTK, Ankara, 2017.
- BEYDİZ, Mustafa Gürbüz, "Osmanlı Dönemi Gemi Yapımında Ağaç Kullanımı" *The Journal of Ottoman Studies Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sy. 2 (Ağustos 2017), ss. 1-11.
- BİLİRLİ, Tahir, "Osmanlı Donanma Gemileri için Viranşehir (Safranbolu) Sancağından Kereste Temini (1800-1850)", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Aralık (2022), ss. 421-437.
- BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Ankara, TTK, 2003.
- ÇINAR, Seren, *II. Abdülhamid Dönemi Selanik Madenleri*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2024.
- ÇİÇEK, Rumeysa, *Ayniyat Defterleri Işığında Selanik, Tırhala, Varna Sancakları (1840-1864)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2022.
- DEPE, Enes, *Eski ve Yeni Arasında Osmanlı Donanması: 1770-1790*, Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir, 2023.
- DÜZCÜ, Levent, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1825-1855)*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2017.

- ERBAŞ, Fatih, *19. Yüzyılda Donanmalar: Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- GÜRÇAY, Lütfi, *Gemici Dili*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1943.
- KESKİN, Özkan, “Osmanlı Ormancılığında Kanunlaştırma Hareketleri ve Yabancı Uzmanların Bu Alandaki Etkileri”, *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University*, 60/1 (2010), ss. 5-13.
- KILIÇ, Orhan, “Ocaklık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33, 2007, ss. 317-318.
- KOÇAOĞLU, Burak, “Osmanlı Donanması İçin Canik ve Havalisinden Kereste Temini (1773-1840)” *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (2022), ss. 247-270.
- KOYUNCI, Senem, *H. 103-1304/M. 1885-1886 Selanik Vilayet Salnamesi’ne Göre Selanik Vilayeti*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2019.
- KURT, Berna, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bartın Irmağının Ticari Hayattaki Yeri”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 3/1, (2016), ss. 85-94.
- LU, Vi An, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Orman Kaynaklarının Donanma Kalyonlarının İnşasında Kullanılması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2024.
- PANZAC, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden-Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- SAFA, Lina, *Osmanlı Döneminde Selanik*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2017.
- TAŞ, Mehmet, “18.Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kereste Temini ve Karşılaşılan Sorunlar”, *Turkish Studies-History*, 15/2 (2020), ss. 677-695.
- TAŞ, Mehmet, *18. Yüzyılda Osmanlı Donanmasında Yelken ve Yelken Bezi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2019.
- TÜRKER, Orhan, *Selanik’ten Thessaloniki’ye Unutulan Bir Kentin Hikayesi 1912-2012*, Sel Yayınları, İstanbul, 2012.
- ÜNAL, Neslihan, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selanik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.
- ÜNAL, Mehmet Ali, “XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Sinop Tersanesi”, 2/2, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, (9-14 Eylül 2002), ss. 911-958.
- YILDIRIM, Filiz, *18. Yüzyılda Tuna Nehri Donanması (1711-1792)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ, 2016.

EKLER

Ek 1: 1858 yılına ait Tersâne-i Âmire için Selanik ve Katrin dağlarından kesilen kerestenin nakil ücretleri⁶¹

Kerestenin nakliye fiyatı tertib-i kalyon				
Cins	Adet	Guruş Sabıka	Zammı	Toplam
Omurga meşe	1	400	200	600
Astar omurga	1	200	100	300
Lata-i kebir meşe	1	225	122,5	347,5
Koğuş meşe,	1	165	082,5	247,5
Yalı kütüğü	1	300	100	400
Iskarmoz eğri	1	65	32	97
Meşelik	1	225	112	337
Astar bodoslama	1	250	125	375
Tırhandil meşe	1	400	200	600
Praçol-i akreb	1	65	32	97
Çifte döşek	1	300	100	400
Sütun cece	1	100	050	150
Praçol-i palavra	1	75	37	112
Bodoslama kış	1	400	200	600
Tertib-i fırkayetn				
Omurga	1	200	100	300
Bodoslama kış	1	350	125	475
Astar omurga	1	200	100	300
Astar bodoslama kış	1	250	125	375
Tırhandil meşe	1	300	150	450
Tabalık	1	165	095	260
Yalı kütüğü	1	200	100	300
Çifte döşek	1	180	090	270
Lata-i kebir	1	165	090	255
Koğuş meşe	1	120	060	180
Iskarmoz eğri takım	1	47	24	71
Praçol	1	47	24	71
Praçol kebir	1	47	24	71
Tertib-i korvet				
Bodoslama kış	1	200	100	300

⁶¹ BOA, MVL., 884/34 23 Recep 1274/9 Mart 1858, ss. 1-2.

Astar bodoslama	1	100	050	150
Omurga	1	200	100	300
Astar omurga	1	100	050	150
Tırhandil	1	180	090	270
Çifte döşek	1	80	40	120
Yalı kütüğü	1	150	075	225
Lata-i meşe	1	120	060	180
Koğuş meşe	1	70	35	105
Sütun harç	1	50	35	85
Praçol kebir	1	25	12	37
Iskarmoz eğri takım	1	25	12	37
Cebelik	1	45	22	67
Dağdan kesilecek çam fiyatı				
Kebir çam kalyon	1	160	080	240
Lata-i kir çam kalyon	1	150	075	225
Koğuş çam kalyon	1	130	75	205
Kebir çam firkateyn	1	130	075	205
Lata-i çam firkateyn	1	130	75	205
Koğuş çam firkateyn	1	110	055	165
Kebir çam korvet	1	110	055	165
Lata-i çam korvet	1	100	050	150
Koğuş çam korvet	1	90	45	135